

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

TARİH
TÜRK TARİHİ VE KÜLTÜRÜ
ANADOLU ÖNCESİ TÜRK KÜLTÜRÜ

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY

2009
ANKARA

1.5. Anadolu Öncesi Türk Kültürü

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, Türk uygarlığı, Türkler’de devlet yönetimi, Eski Türk dini, Eski Türk yazısı, Türk destanları, Türkler’de el sanatları

Türk devletleri çeşitli Türk boylarının oluşturduğu bir konfederasyon idi. Devletin başında **Kağan** unvanını taşıyan bir hükümdar bulunurdu. Kök-Türk Kağanları **Aşina (Bozkurt)** soyundan, Uygur Kağanları ise **Yağlakar** kabilesinden gelirlerdi. Kağanın ilk hanımına **Katun (Hatun)** denilir, özellikle Türk olmasına dikkat edilirdi. Kök-Türkler ve Uygurlar’ın başkentleri **Ötüken** bölgesinde idi. Kağan’ın en büyük yardımcısı **Katun** ve **Kurultay**’dı. Kurultay, savaş, barış, Kağanlık seçimi gibi konularda memleket yönetimine katılırdı. Katun ise Kağan’ın sefere çıkması hâlinde ona vekâlet ederdi. Memleket yönetimi Doğu ve Batı Kağanlığı olmak üzere ikiye ayrılmış, Doğu Kağanlığı aynı zamanda Merkez Kağanlık mevkiine yükseltilmiştir. Batı Kağanlığı’na tayin edilen Kağan soyundan kişiler **Yabgu** unvanını taşımışlardır. Bazen de İstemi ve oğlu Tardu’da olduğu gibi Batı Kağanları da iki ülkenin kağanları durumuna yükselmişlerdir. Bunların dışında devlet ve memleket yönetiminde Şad, Yabgu, Tarkan, Tamgacı, İç-buyruklar gibi yüksek dereceli memurlar görev alırlardı.

Türkler yaşayışları itibariyle ordu-millet idiler. Doğuştan ölüme dek askerî bir düzen ve disiplin içinde hayatlarını sürdürürlerdi. Bozkır hayatının bir sonucu olarak konar-göçer bir topluluk manzarası gösteren eski Türk toplumu kışlak olarak nitelendirilen yerlerde yerleşik hayata geçmiştir. Çadırlarda yaşarlardı. Demir, altın, gümüş, bakır gibi madenleri işledikleri bilinmektedir. Kışlak olarak seçilen bölgede tarımla uğraşırlardı. Türk ordusuna Kağan komuta ederdi. Ordu onlu sisteme göre kurulmuştu. Savaşlarda düşmanı üzerlerine çekerek kanatlardan kuşatıp yok ederlerdi (Turan Taktiği). Ok atmak ve kılıç kullanmakta çok mahirdiler.

İslâm öncesi Türk dini, **Gök Tanrı inancı**, **atalar ruhuna tâzim**, **yer-su inancı** gibi bazılarının **Şamanizm** olarak nitelendirdikleri, bazılarının ise **Totemizm**, **Naturizm** ve **Animizm** ile karıştırdıkları bir dindi. Türkler bütün dünyayı yaratan Gök Tanrı’ya inanırlar, ata ruhlarına hürmet gösterirlerdi. Mukaddes yer-sular ise daha çok eski Türk örf ve âdetleriyle ilgiliydi. Her Türk boyunun bir **Ongun**’u vardı. Bu bir hayvan olabilirdi (Selçuklular’da kartal, Kök-Türkler’de bozkurt vb.). Çocuk ve kadınları koruduğu kabul edilen **Umay** adında bir varlığa da inanılırdı. Cenaze merasimi **Yuğ** adıyla zikredilir. Ölen kişi kışın ölmüşse ilkbaharda, yazın ölmüşse sonbaharda törenle defnedilirdi. Cenaze bir çadır içine konularak, at, koyun, sığır veya deve kurban edilir, sevenleri çadırın etrafında gözyaşları dökerek dönerlerdi. Mezarın üstüne ise balbal denilen ve kişinin hayatı boyunca öldürdüğü önemli düşmanları gösteren taşlar dikilirdi. Türkler daha sonraları Budizm, Maniheizm, Musevilik, Hıristiyanlık gibi dinlere de girdikten sonra IX.-X. yüzyıllardan sonra kütleler hâlinde Müslümanlığı kabul etmişlerdir.

Kök-Türkler ve Uygurlar’dan kalma yazıtların okunmasıyla eski Türkler’de gelişmiş bir dilin ve Türk alfabesinin varlığı ortaya çıkmıştır. Kök-Türkler, Orkun veya Kök-Türk alfabesi denilen 38 harften meydana gelen bir alfabe kullanmışlardır. Bu yazıtların yazıldığı taşlara (kitâbelere, yazıtlara) **Bengü-taş** denilmektedir. Kök-Türk alfabesi ile yazılı yazıtlar arasında bilhassa Orkun Yazıtları oldukça önemlidir. 1893 tarihinde Danimarkalı **Wilhelm Thomsen** tarafından çözülen Kök-Türk alfabesi ile bu kitâbeler okunmuştur. Bu kitâbelerden ilki 730 tarihlerine doğru ünlü Kök-Türk Ayguçısı (veziri) **Tonyukuk**, ikincisi Bilge Kağan tarafından 732 yılında bir yıl önce ölen Kök-Türk komutanı ve kardeşi **Kül-Tigin** için, sonuncusu ise

735 tarihinde **Bilge Kağan** adına oğlu tarafından diktirilmiştir. Bu yazıtları yazan **Yuluğ Tigin** bilinen ilk Türk edibi olarak tanınır. Uygurlar'dan kalan ve Kök-Türk alfabesi ile yazılı olan **Bayan Çur Kağan** kitâbesi de tarihî değeri haizdir. Kök-Türk alfabesi yukarıdan aşağıya, sağdan sola, soldan sağa olmak üzere üç türlü yazılabilirdi.

Uygur alfabesi olarak bilinen alfabe 14 harften ibaret olup Soğd alfabesinden faydalanılarak meydana getirilmiştir. Uygurlar'dan kalan ve Uygur alfabesiyle bize intikal eden yazılı belgeler daha çok Budizm, Maniheizm ve falcılık ile ilgili kitaplardır. Uygurlar ağaç baskı ile dünyada ilk defa kitap baskısını gerçekleştiren bir Türk toplumdur.

Eski Türk destanları arasında Kök-Türkler'in **Yaratılış Destanı**, **Bozkurt Destanı**, **Ergenekon Destanı**; Uygurlar'ın **Yaratılış ve Türeyiş Destanı**, **Göç Destanı**'ni zikredebiliriz.

Silah yapımı, altın ve gümüş işlemeciliği, ev eşyası, at takımları yapımı, halıcılık, çizmecilik, dokumacılık, oymacılık Türkler'in en önemli sanat kollarıdır. Uygurlar bunların dışında minyatür, fresk sanatı, kitap baskı ve ciltçilik gibi güzel sanatlarda ilerleme göstermişlerdir.

Hayvancılıkla uğraşan Türkler, hayvanî ürünleri, madenden yaptıkları silahları satar, komşularından hububat, kumaş, mamul madde ve altın-gümüş alırlardı. Daha çok Çin ile ticaret yaparlardı. Eski Türkler at sütünden yapılan **kımız**, buğday ve darıdan yapılan **begni**, yoğurdun kayısı ve kirazla tatlılaştırılmasıyla **lo** adını taşıyan içkileri yaparlardı.

Biçim (Format):

Figür1.jpg

Figür2.jpg

Figür4.jpg

Figür 3.jpg

Mezar.jpg

Yurt.jpg

Kaynak (Source):

Baykara, Tuncer; **Türk Kültürü**, İstanbul 2003, s. 510.

Kafesoğlu, İbrahim; **Türk Milli Kültürü**, İstanbul 1984, s. 445.

Memiş, Ekrem; **Türk Kültür Tarihi**, Konya 1998, s. VI + 294.

Ögel, Bahaeddin; **İslâmiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi, Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre**, Ankara 1962, s. XX + 404.

Türk Kültürü El-Kitabı, C. II, Kısım: 1/a, İslâmiyet'ten Önceki Türk San'atı Hakkında Araştırmalar, İstanbul 1972, s. VIII + 532 + 1 Harita.

Türk Kültürü El-Kitabı, Seri: II, Cilt: II-1/b, Türk Kültür Tarihimizin Erken Çağları Üzerine Araştırmalar, İstanbul 1978, s. LIV + 360 + CXVI Levha + 1 Harita + 1 Kronoloji.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan(Grup üyesi) / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN